

Türkiye’de Bir Kimlik ve Sermaye Olarak Memleket

Mesut Özel*

Geliş Tarihi / Received: 12 Aralık 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22 Mart 2026

Özel, M. (2026). Türkiye’de bir kimlik ve sermaye olarak memleket. *Eğitim Bilim Toplum*, 24(1), 30-58

30

Öz

Türkiye’de gerek gündelik gerekse kamusal ilişkilerde memleket üzerinden işlevselleştirilen kimlikler, grupları ve bireyleri hem sınırlandırabilme hem de onlara bunlardan faydalanabilme imkânı sağlayabilmektedir. Bu çalışmada Türkiye toplumsal/siyasal hayatında etno-dinsel/mezhepsel, ideolojik bir çekirdekten sökün eden ve memleket olgusu ve/veya algısı üzerinden billurlaşan bir ayrıcalık/ötekileştirmeye dikkat çekilmektedir.

Kamusal değerlerin dağıtım/paylaşımı gibi kadim bir siyasi konu/sorunun bir kimlik ve sermaye olarak memleket ve onun işlevleri üzerinden değerlendirilmesi önemli veriler sunar. Bu çalışmada bu tarz bir kimlikleme/ötekileştirmeye odaklanılan bazı nitel araştırmalar değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de memleket üzerinden işlediği düşünülen ötekileştirmeye ilişkin bazı güncel ampirik veriler de sunulmuştur. Bu amaçla bakan, bakan yardımcısı ve vali gibi önemli kişilerin memleketlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Veriler belirli bölge/memleketlere ayrıcalık ve ötekileştirmeyi ampirik olarak da göstermesi açısından çalışmada değerlendirilen nitel çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Bulgulara göre bu kişilerin yarıya yakını Türkiye’nin nüfus olarak en küçük (%8) bölgesi olan Karadenizlilerden oluşmaktadır. Nitel veriler bu durumun siyasi konjonktürle veya masum bir hemşehricilikle ilgili olmadığını göstermektedir. Bunların sonucunda Türkiye’de dipten gelen bir mikro milliyetçilik de beklenebilir.

Anahtar Sözcükler: Kimlik, memleket, sermaye.

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eposta: mozel@adiyaman.edu.tr Orcid Numarası: 0000-0002-8152-5217

Assist Prof. Adıyaman University, Faculty of Education, Email: mozel@adiyaman.edu.tr Orcid Number: 0000-0002-8152-5217

Hometown As an Identity and Capital in Turkey

Abstract

Identities functionalized through hometown in either daily or public relations in Turkey both limit groups and individuals and provide them the opportunity to benefit from them. In this study, attention is drawn to a privilege/marginalization descending from an ethno-religious/sectarian, ideological core in Turkey's social/political life and crystallizes through the phenomenon and/or perception of hometown.

Consideration of an ancient political issue/problem like distribution/sharing of public values through hometown as an identity and capital, and its functions provides important data. In this study, some qualitative research focusing on this type of identification/othering were evaluated and some actual empirical data on the othering, which operates through hometown, were also presented. Data on the hometowns of important people such as ministers, deputy ministers and governors were collected. The data correspond to the findings of the qualitative research evaluated in terms of showing the privilege and othering of particular regions/hometowns empirically. According to the findings, nearly half of these people are from the Black Sea region, which is the least populated region of Turkey. Qualitative data show that this situation is not related to the political conjuncture or an innocent fellow-townsmanship. As a result, a grassroots form of micro-nationalism may also emerge in Turkey.

Key Words: Identity, hometown, capital.

Giriş

Kamusal ve/veya özel alanlarda somut ve/veya soyut değerlerin nasıl dağıtılacağı/paylaşılacağı kadim bir soru ve sorundur. Gerek liberal temelli “eşit” şartlarda “yarışma” gerekse daha soldan “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” (1970, s. 19) şeklindeki yaklaşımların hemen hepsi belirli bir düzeyde adil dağıtım işaret etmektedir denebilir. Ancak ister “yarışma”lar üzerinden ister “emek ve ihtiyaçlar” üzerinden olsun, bu paylaşımında bu yaklaşımları kesen topluma gömülü ve/veya ilişkisel olarak ortaya çıkan belirli ayrımcılık, kayırmacılık şekillerinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Türkiye’de özellikle istihdam gibi toplumsal ve siyasal alana önemli etkileri olan kamusal değerlerin paylaşımında, çeşitli gruplara yönelik ayrımcılık, kayırmacılık gibi uygulamaların varlığı aşağıda değinilecek verilerin de gösterdiği üzere yaygın bir olgu ve algıdır.

Paylaşılanı artırmak için paylaşanı azaltmada, belirli farklılıklara sahip ve özellikle azınlıkta olan kişiler-grupların bir hak/emek gaspından söz edilebilir. Burada en önemli enstrümanlardan biri de bir “çağırma”, “damgalama” şeklinde işlevselleştirilen anlam kategorileri olarak “kimlik-ler”in ortaya çıkması veya çıkarılmasıdır.

Türkiye toplumunda çoğunluk/egemen konumda bulunan (varsıl, heteroseksüel, erkek, Sünni/Müslüman, Türk, milliyetçi, muhafazakâr) kesimlerin toplumdaki ötekileri (yoksul, erkek-olmayan, Alevi, gayrimüslim, Kürt, Suriyeli, göçmen vd.) bir dışlama aracı olarak ve bu kesimlerin hak ettiklerine ulaşmasını engellemede bir araç/yöntem olarak kimliklemenin önemli bir işlev gördüğü söylenebilir. Bu ayrımcılık, aslında en net ve yaygın şekilde Türkiye toplumunda “memleket” ve onun gösterdikleri, işaret ettikleri üzerinden okunabilir. Öyle ki Türkiye toplumsal hayatında gerek gündelik ilişkilerde gerekse kamusal/siyasal alanda “Memleket neresi?”, “Aslen nerelisin?” gibi cümleler en yaygın tanışma sorularındandır ve alınacak cevaba göre ilişkinin/kişinin geleceği şekillenebilmektedir. Çalışmanın belirli yerlerinde hemşehrlik ve memleket kavramlarının kullanılmasının sebebi hemşehrliğin görece daha küçük bir coğrafi mekânı imlemesi ve ilgili literatürün bu izlekten olmasına karşın (il, ilçe ve hatta köy gibi); memleketin özü itibarıyla etno-dinsel, siyasal bir imlemeyle beraber bölgeler üzerinden de (örneğin Karadenizli, Doğulu, Güneydoğulu gibi) okunabildiğidir. Dahası Türkiye toplumunda Karadenizli, Trakyalı, İç Anadolulu, Doğulu, Güneydoğulu gibi adlandırmalar belirli toplumsal tutum ve davranış kalıplarına dair yerleşik algılar dahi içerebilmektedir. Aşağıda yer alan bulguların bölgeler üzerinden gösterdikleri de bir anlamda bunu kanıtlamaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de kamu istihdamında kayırmacı ilişkilerin değerlendirildiği yakın dönemde yapılan bir nitel çalışmada elde edilen veriler, literatürde benzer bir duruma değinen çalışmalarla birlikte değerlendirilmiş ve ampirik bazı verilerle Türkiye toplumsal/siyasal alanında memleket temasına ilişkin var olduğu düşünülen olgu, algı ve bunun siyasal bir enstrüman olarak işlevleri anlaşılma ve açıklanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak kimlik(ler)le ilgili literatürün ağırlıklı olarak bu çalışmanın konusuna yakın veçheleri makale formatının sınırları çerçevesinde değerlendirildikten sonra, Türkiye’de oldukça önemli bir fenomen olan memleket kimliğinin toplumsal ve siyasal ilişkilerdeki etkinliğine dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Türkiye toplumunda gerek birey-toplum gerekse birey-birey ve birey-kamu arasındaki ilişkilerde “memleket kimliğinin” bir *sermaye*¹ olarak önemli bir işlevi ve etkinliği olduğu düşünülmektedir.

Kimlik

Toplumsal bir varlık olarak insanın, doğası gereği başta diğer insanlar olmak üzere diğer canlılarla iletişim kurmak gibi temel bir ihtiyacı vardır. Öyle ki bu ihtiyaç insanı diğer canlılardan ayıran ve onun evrimindeki hızının da temel sebebi olarak gösterilebilecek belki de en önemli özelliğidir. Aslında bunu

kanıtlayan en önemli göstergelerden biri; bir tür olarak insanlığın binlerce yıllık sosyo-kültürel, siyasal evrim sürecinde “geliştirdiği” en son/etkili cezalandırma şekli olan “tecrit”de görülebilir.

Aynılık/benzerlik ve benzemezlik/ötekilik üzerinden oluşturulan bilişsel şemalar/ön kabuller olarak kimlikler ve kimliklemeler, hem içsel anlamda kendine söyleme/inanma hem de dışsal olarak başkaları tarafından belirlenim/çağırma şeklinde olmasıyla oldukça karmaşık soyut anlamlandırma formlarıdır ve insanların iletişim, etkileşim ve anlamlandırma süreçlerinde bir süzgeç benzeri işlevi olan oldukça önemli belirleyicilerdir. Bauman bu ikili durumu ve işleyişi (2004, s. 13); “kimlikler havada salınıp durur; bazılarını kişi kendisi seçerken bazıları ise etraftakiler tarafından şişirilip fırlatılır ve kişinin birincileri ikincilere karşı savunmak için sürekli tetikte olması gerekir” şeklinde ifade etmiştir.

Kimliklemeyle oluşan/oluşturulan dışsal belirlenim, insanlığın binlerce yıllık tarihi boyunca çeşitli soyut ve/veya somut benzerlik ve/veya benzemezlikler üzerinden inşa edilmiştir. Bu ilişki formunun özellikle dışsal boyutu, tıpkı insanların çocuklarına isim vermesine benzer bir şekilde, kendilerinden habersiz ve anlamadıkları bir süreç şeklinde gerçekleşir ve genellikle hayatları boyunca onlara yapışıp kalır. Bu durumun belirleyen/kimlikleyenlere sağladığı konfor, aslında bir boyutuyla da bir alış-verişe işaret eden ve son kertede en iyiyi, en güzeli ve en çoğu almak isteyen rasyonel failler açısından kimlikleri, kimliklemeyi ve bu dolayısıyla rol/anlam atamalarını, egemen konuma sahip bu kişiler/gruplar/yapılar açısından önemli bir enstrümana dönüştürür. Konunun bu boyutu, aslında insanlık tarihinin doğadan sonraki en büyük tahakkümü olan eril tahakküm üzerinden billurlaşır. Soyut ön kalıplar/kategoriler ve anlam şemaları oluşturmak, dayatmak ve bunlara uygun roller belirlemekle somutlaştırma şeklinde gerçekleşen kimliklemenin ilk şekillerinden biri olarak cinsiyet kabul edilebilir. Öyle ki kimlik konusunda önemli kuramcılardan biri olan Anthony Smith’e göre, bireysel kendiyi oluşturan kategoriler ve rollerden en açık ve temel olanı cinsiyet (gender) kategorisidir. Cinsiyete dair sınıflamalar, değişmez olmamakla birlikte, evrensel ve yaygındır (Smith, 1991, s. 4).

Sosyolojide Kimlik Benzeri Kategorik Kavramlar

Her ne kadar “popüler bir sosyal bilim terimi olarak kullanıma girmesi 1950’lerde gerçekleşse de” (Gleason, 1983, s. 910) aslında belirli özdeşliklere (identities) sahip toplulukları ve bu dolayısıyla bu topluluklara “ait” bireyleri kategorileştirmenin literatürdeki ilk örneklerine bakmak konunun temellerini anlamak ve anlamlandırmak açısından önemli olabilir. 14. yüzyılda coğrafi

determinisit bir toplumsal ve siyasal analiz yapan İbn-i Haldun’un, “ümran ilmi” olarak ifade ettiği aslında ilk sosyolojik değerlendirmelerindeki toplumsal ayrımı, toplumu ve bu dolayısıyla aidiyetler üzerinden bireyi, tıpkı kimlikler gibi kategorikleştirme ve bunlara belirli anlamlar ve ilişki tipleri atfetme şeklindedir. Öyle ki İbn-i Haldun’a göre toplumlar göçebe toplum (bedevi ümran) ve yerleşik/medeni (hadari ümran) toplumlardır ve toplumsal ilişkiler bu gruplar ve bu gruplara “ait” failer arasında bir mücadele şeklindedir (2004, s. 103-106). Gerek araştırmacının gerekse araştırmacının sınırlılıkları bağlamında kimlikler konusunun felsefi² ve psikolojik boyutu³ paranteze alınırsa toplumsal kategorilere ilişkin sosyolojinin kurucularından bazı örneklere bakmak ufuk açıcı olabilir.

İki devrimin yarattığı toplumsal yeni çeşitlenmelerin ortaya çıkardığı toplumsal/ ilişkisel *jungle*1 anlama ve açıklama gayretlerinin bir sonucu olarak ve böyle bir ortamda filizlenen sosyolojinin belki de en özgün emekçilerinden biri olan Simmel (1906, s. 441); “insanların birbirleriyle olan tüm ilişkileri, doğal olarak, birbirleri hakkında bir şeyler bilmeleri şartına bağlıdır” der. Simmel’e (1950, s. 318) göre -modernleşmeyle birlikte- kültürün hızla nesneleşmesi sonucunda eski tip ilişkilerin/ihtiyaçların ötesinde, insanların nesnel bilgilere ihtiyacı ortaya çıkmış, bu gelişme aynı zamanda bir insan hakkında öncül bir bilgi biçimine, yani ona olan güvene tuhaf bir evrime yol açmıştır. İnsanların içinde buldukları toplumlarda gerek benlik anlamında kendilerini gerekse belirli bir ilişkisellik düzeyinde başkalarını tanımlama ihtiyaçlarından söz edilebilir. Bu ihtiyaç aslında toplumsal bir varlık olarak insanın belirli bir ilişkisellik dolayımıyla kendini gerçekleştirme ve var olması için de gereklidir. Bu bağlamda yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu geleneksel toplumlarda insanların bu ihtiyaçları, aslında doğal bir şekilde karşılanmaktaydı. Bireyler içinde buldukları toplumdaki bireylerin biyografikten biyolojiğe hemen tüm özelliklerini bilmekte ve bunun üzerinden oluşturulan şemalar aracılığıyla ilişkiler sürmekteydi (Tönnies’in cemiyeti veya Durkheim’in mekanik toplumunda dikkat çektiği gibi). Dolayısıyla böyle toplumlarda genel anlamda herkesçe bir tanışıklıktan söz edilebilmekteydi. Buna karşılık modern kitle toplumlarında gerek nicel olarak gerekse nitel olarak ortaya çıkan farklılıklar bireylerin kitle içerisinde birbirlerini tanıma, “tanımlama” anlamında oldukça sınırlı bir düzeye inmelerine yol açmıştır. Yani geleneksel toplumlarda herkes herkesi neredeyse bütün kişilik özellikleriyle bilirken; kitle toplumunda çok sayıda insan tanınmasına rağmen bu insanlara ilişkin özellikler hakkında bu bilgi oldukça sınırlıdır. Bu ihtiyacı karşılamak içinse genellikle görünüm, semboller, ağlar, konumlar gibi çeşitli şema ve temalar üzerinden iletişim/ etkileşim kurulmakta ve sosyal hayat sürdürülmektedir.

Sosyolojik anlamda kimlik, toplumu ve toplumsal anlamak ve açıklamak üzere kullanılan toplumsal cinsiyet, sınıf, statü gibi bilişsel anlam kategorilerinden biridir. Aslında kimliğin anlam yükünü karşılamaya yakın sosyolojik analizler, Marx'ın üretim, üretim araçları ve mülkiyet üzerinden bir sömürüye işaret eden sosyolojik analizlerindeki toplumsal sınıflarda da görülebilir. Öyle ki Marx da tıpkı kimliğin tanımını imler gibi toplumsal sınıflardan bahsederken bu grupların hem kendilerini anlamlandırmalarını hem de bunların dışsal olarak adlandırılmalarına/konumlandırılmalarına ve onlara atfedilen/yüklenen rollere dikkat çekmekteydi ve bu kategoriler ve bu dolayısıyla oluşturulan/dayatılan rollerden kurtulmak için mücadeleyi salık veriyordu⁴. Benzer bir anlamlandırma/kategorileştirme Weber'de aslında daha net görülür. Onun toplum analizindeki statü grupları, parti gibi “sınıf”tan farklılaşan ilişki ve anlam kategorileri ve bunlara atfedilen roller de benzer bir kimliklenmeyi imler. Ancak onun kimliğe benzer kategorileştirmeleri daha net bir şekilde, belirli inanç gruplarının davranış şekillerini ve dolayısıyla gerek içsel olarak kabul edilen gerekse dışsal olarak onlara atfedilen rolleri ve bunun sonuçlarını değerlendirdiği *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1905) çalışmasında daha net bir şekilde görülebilir⁵.

Sosyolojik olarak daha kapsayıcı, çok boyutlu ve görece yeni kimlik kavramını ise semantik olarak tarihsel bir perspektifle değerlendiren Gleason; kavramın -felsefi olarak özdeşlik tartışmaları dışında- ilk başlarda psikolojik analizler şeklinde bir analiz figürü (benlik ile ilgili çalışmalarda olmaya başladığını ve bunun da öncüsünün Erikson'un çalışmaları olduğunu ifade etmektedir (1983, s. 910-931). Erikson'un kimliği bireyin özünde ve fakat aynı zamanda onun topluluksal kültürünün (grup kimliği) de merkezinde olduğuna yönelik tespitinin kimliğin dışsal -sosyolojik- analizlerine de kapıyı araladığı söylenebilir (1950, s. 367-368). Ancak özellikle Foote'un kimlik analizi ve bu analizdeki, bireylerin ait oldukları guruplar üzerinden ortaya çıkan veya çıkması beklenen rollerine vurgusu, kimliğin şu anki kullanımına benzer; dışsal, ilişkisel boyutta değerlendirilmesine ve psikolojiden sosyolojiye doğru kaymasına yol açmıştır (1951, s. 14-21).

1960'lara kadar müphem bir anlamı olan kimliğin, sembolik etkileşimcilerin ilgi alanına girmesi ve özellikle Goffman'ın 1963 yılındaki *Stigma* isimli çalışmasıyla birlikte sosyolojik boyutta konunun neler vaat ettiği anlaşılmaya başlamıştır. Goffman'ın yaklaşımı ve çalışmaları, kimliğin sosyolojide oldukça önemli bir yere sahip olmasını sağlayan nedenlerden biridir denebilir. Mead'den oldukça etkilenmiş olan Goffman'ın özü itibariyle tüm sembolik etkileşimcilerde görülebilen mikro ilişkisel toplum analizi, bu ilişkiler ve/

veya etkileşimler öncesinde failerin “durum/konum/pozisyon”larına vurgusu açısından önemlidir. Öyle ki Goffman’a göre “toplum, kişileri sınıflandırmanın araçlarını ve bu kategorilerin her birinin üyeleri için sıradan ve doğal olduğu hissedilen nitelikler bütünü belirlir” ve “bireyler başka bir bireyle karşılaştıklarında⁶ ilk görüşmeler onun kategorisinin ve niteliklerinin yani ‘toplumsal kimliğinin’ tahmin edilmesiyle şekillenen bir ilişkiye/etkileşime girerler” (1963, s. 11-12).

Görülebileceği üzere aslında antropolojik olarak bakıldığında ilk şekliyle cinsiyete dayalı iş bölümüyle ortaya çıkan toplumsal alandaki farklılaş(tırıl) malar, tabaklaş(tırıl) malar ve bu dolayısıyla hiyerarşik yapılar ve tahakküm sosyolojik olarak değerlendirildiğinde, yukarıda değinilen farklı izleklerden de olsa analizlerin hepsinin kesiştiği noktanın, rol, anlam, değer atfetme veya kabullenimi şeklinde olduğu görülebilecektir. Bu bağlamda ister biyolojik ister sosyo-politik olsun farklı tanımlama ve adlandırmaların hemen hemen hepsinin aynı işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Öyle ki 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve insanlık açısından görece daha soyut bir farklılaşma, aidiyet, tanımlama içeren millet -kimliği- fikri konunun sosyolojik ve sosyo-politik olarak daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

Kimlikten Ulus’a, Ulustan Kimliğe

Kimliğin sosyo-politik alanda ve dolayısıyla sosyal bilim literatüründe görünürlüğünün artmasının temel nedenlerinden biri 20. yüzyıla ve hatta günümüz dünyasına da şekil verdiği söylenebilecek ulus ve uluslaşma kavramı/fenomeni ve buradan sökün eden ulus kimliği (milliyet) dir. Bu konuda kült sayılabilecek “Ulus Nedir?” isimli ünlü konferansında, kendisi de “çok kimlikli” biri olan E. Renan, “unutmayla” şekilleneceğine inandığı ulus kimliğinin “ırksal”, teritoryal, etnografik (dilsel) bağlardan bağımsız bir fenomen olduğuna dikkat çekmektedir. Renan’a göre;

Ulusun özü tüm bireylerin ortak birçok şeye sahip olması ve aynı zamanda hepsinin pek çok şeyi unutmuş olmasıdır. (...) modern ulus aynı yöne yönelen bir dizi olgunun doğurduğu tarihsel bir sonuçtur. (...) Ulus bir hissiyat, ruhani bir ilkedir. Bu hissiyatı, bu ruhani ilkeyi aslında iki şey oluşturur. Biri geçmişte, diğeri şimdidedir. Biri ortak zengin bir hatıralar mirasına sahip olmaktır; diğeri şimdiki zamanda ortak karara varma, birlikte yaşama arzusu, bölünmemiş halde aldıkları mirası geliştirmeye devam etme iradesidir. (1882-2018, s. 251, 261)

Renan’ın bu analizinde, ulus kimliğinin bireye yansıması hakkındaki görüşleri de dikkate değerdir. Renan’a (a.g.e, s. 262) göre “boş şan şöhretle beslenen

ulusta nitelik olarak görülen kusurlara sahip olan birey ki bu noktada kıskanç, bencil ve kavgacı olur; kılıcına davranmadan hiçbir şeye dayanamaz ve en çekilmez insan olur.” Benzer bir tespit de kendisi de bir “kimlik mağduru” olan Adorno’ya aittir. Amerika’daki faşist eğilimli kişileri derinlemesine anlamaya çalıştıkları çalışmalarında o; “tüm ırksal nefret-ler kıskançlıktır” demektedir (1950, s. 610). Kimliğin bu boyutu bu çalışmada aşağıda değinilecek olan “şanslı memleketliler” üzerinden de okunabilir. Öyle ki bu kesimler ülkenin çoğunluğunu ait etno-dinsel kimliklere ve daha da önemlisi bu anlayıştan sökün eden iktidara “en çok ait-yakın” olanların kendileri oldukları ve bu dolayısıyla ontolojik olarak zorunlu bir şekilde “ötekilere” karşı duruşu bir sosyopolitik ortaklık-konum olarak yansıtmaktadırlar. Bunu da milli manevi değerler/semboller üzerinden sergilemektedirler. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere memleket kavramı bu ideolojik konumlanmanın en somut gösterenlerinden/simgelerinden biri haline gelmiştir.

Aslında kimliğin en yaygın ve belki de ilk akla gelen formu olan “ulus”a da temel oluşturan “etnisite” ve “etnik”⁷ Wallerstein’e (1987, s. 380) göre “halkların çeşitleri” sayılan “ırk”, ulus kategorilerinden biridir. O da ulusun kuşaktan kuşağa geçen ve bazı sürekli davranışlara sahip olduğu söylenen kültürel bir kategori olarak varsayıldığına dikkat çeker. En kapsayıcı -çünkü biyolojik ve kapalı olmadığı varsayılır- olması ve dolayısıyla bu formların en işlevsel olan bir “etnik” grubundan söz edebilmek için -veya kendi terimiyle “bir etninin boyutları”- Smith’e (1986, s. 22-31) göre; kolektif bir isim, ortak bir soy miti, ortak (paylaşılan) bir tarih, ayırt edici (distinctive) ortak bir kültür, belli bir teritorya ile ilişki/özdeşleşme ve dayanışma duygusu içinde bulunmak gereğidir. Bu kriterlere ek olarak daha çok modern dönemlere has olan ekonomik birlik ya da birleşik bir iş bölümü ve ortak yasal haklar ve ortak bir yönetim biçimi de not edilmelidir (a.g.y.).

Ancak ister “ırki”, inançsal, etnik kodlamalarla “icat edilmiş” bir “hayali cemaat”e mensubiyet⁸, ister biyolojik, kültürel veya toplumsal bir dayanak yaratılarak performatif bir dayatma olan “cinsi” mensubiyet, isterse ekonomik temellerle oluşturulan ve ekonomik değerlerin eşitsiz paylaşımı üzerine kurulan aidiyet olsun, kimliğin belirleyici kolektif özne boyutunun sınırları, tarihin her döneminde egemenler tarafından oluşturulmuş ve onların çıkarları doğrultusunda dönüştürülmüş ve değiştirilmiştir.

Her ne kadar Kelner, kimliği, “Descartes’in *cogitosundan*, Kant’ın ve Husserl’in *aşkın benliğine* ve aydınlanmanın akıl kavramına dek götürülebilecek özsel, tözsel sabit bir olgu” (1992, s. 142) olarak tespit etmiş ve bu yaklaşım Stuart

Hall⁹ gibi düşünürler tarafından ilkel bulunmuşsa da, iddia ettikleri şekliyle -kimliğin tözsel oluşuna karşıt bir şekilde- kimliklerin daima inşa/oluşum halinde olduğu tezi¹⁰, bu inşa/oluşumun içine doğduğu ve içinde şekillendiği sosyal, siyasal, ekonomik ortamın dinamiklerini göz ardı etmektedir. Özellikle bu çalışma özelinde de görülebileceği üzere Türkiye gibi henüz tam anlamıyla modernleşmemiş ve/veya modernleşme sürecini tamamlayamamış ülkelerde modern öncesi tözsel kimlikler hem gündelik hem de siyasal hayatta oldukça baskın ve belirleyicidirler (Huntington, 1965).

Kimliğin Siyasal Olana ve Siyasal Alana Yansımaları

Kimlik kelimesi, etimolojik olarak değerlendirildiğinde; Türkçede bu kelimenin kökündeki “kim?” sorusundaki temel anlamında, yani bir soruya cevap vermesi açısından, toplumsal ve bireysel bir tanımlamayı/belirlemeyi; aynı kavramın İngilizcedeki karşılığı olan, Latince “aynı” anlamına gelen *idem* kökünden gelen ve İngilizcede 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan *identity*’in ise tıpkılık, aynılık, benzerliğe işaret ettiği görülmektedir (Oxford, 2022)¹¹. Dolayısıyla kim olduğunu tanımlama ve bu tanımlamayı benzerleri, aynıları üzerinden yapma doğal olarak bir genelleştirme, benzerleştirme, ortaklık arama, yaratma, icat etme çabasıdır. Bunun bir sonucu olarak her genelleştirme bir sınırlandırma içerir ve bu sınırlandırma da dışarıda kalanı, belirlemek/damgalamak durumundadır.

Brinkerhoff-Goldsmith’e (2002, s. 1-39) göre, siyasetin en temel tanımlarından biri olan “Kim ne alacak?” sorusu *kimlik* dolayısıyla farklı bir anlamda ve farklı bir işlevle tezahür eder. Bu aynılık, benzerlik ve tanımlama yoluyla yapılan kimliklemeler *paylaşılanı artırmak için paylaşılanları azaltmak için* oldukça işlevsel bir araca dönüşür ve kimlik(ler) daraltılan genelleştirmeler yoluyla “ihtiyaçlara” göre sürdürülür, güncellenir.

Kimlik, bir insanın ne/kim olduğunu, içsel kendine sorması/söylemesi ve bu belirlenimi dışsal, toplumsal aynılar ve farklılar üzerinden ilişki olarak inşa etmesi olarak tanımlanabilir. Bireyin bu toplumsal ve fizyolojik aynılık ve farklılıkların içine doğması, bu dolayısıyla bu kişisel kendiyi yaratışının, özgünlüğü/özgüllüğünde çoğu zaman bir sahtelik içkindir. Türkiye’de özellikle siyasi çıkar gruplarının ve/veya bireylerin, kimliklerini yararlandıkları veya yararlanabilecekleri yerlerinden oluşturdıkları söylenebilir.

Duyguların ilişkiselliğini değerlendirdiği çalışmasında, Sarah Ahmed (2014), siyah araştırmaları ve eleştirel ırk çalışmalarından da yararlandığını belirterek; ötekileştirmenin, ötekilere hisler atfedilmesi yoluyla, ötekilerin his

nesnelere dönüştürülmesiyle işlediğini belirtmektedir. Dolayısıyla sosyo-psikolojik bir kavram olarak kimlik ve bu dolayısıyla “işleyen” sosyo-politik ilişkiler, doğası gereği ve kaçınılmaz bir şekilde bir öteki doğurur. Tersten okunduğunda öteki inşa etmek aynı zamanda bir kimlik inşa etmektir veya bir kimliği gerektirir.

Burada dikkatle üzerinde durulması gereken konulardan biri de oluşturulan bu temalar/gruplar/kimliklerin, “dışarıdakilere” açık/kapalı olma durumlarıdır. Weber’e göre;

Bir toplumsal ilişkiyi meydana getiren şey birbirine uyarlı ve manaya yönelmiş toplumsal davranışlar sergilemesidir. Bu toplumsal davranışa/ilişkiye iştirak etmek isteyen ve iştirak edebilecek durumda olanlara yürürlükteki düzen tarafından bir yasaklama getirilmemişse bu toplumsal ilişki (bu ister cemaat ister cemiyet olsun) dışı karşı “açık” demektir. (1922, s. 43)

Kaynakların adil paylaşımı tarihin hemen her döneminde önemli bir soru/sorun olmuştur. Genellikle kalıtsal olan biyolojik, ekonomik, sosyolojik ayrıcalıkları (*sermayeleri*) olan kimselerin bu paylaşımlardan aldıkları paylarının aynı şekilde devam etmesini sağlayacak şekilde bir konum almaları beklendik, rasyonel bir tutum ve durumdur. Bu bağlamda var olanı artırmak ya da en azından muhafaza etmek genellikle muhafazakâr, sağ, liberal tahayyülün ana motivasyonunu oluşturmuştur. Varsıl heteroseksüel erkek, yerli, milli gibi adlandırma ve/veya tanımlama ve bunların ontolojik olarak var olabilmek için gerekli olan ötekiler, farklı momentlerde çoğunu isteyenler için *kapalı gruplara* ve grupların mümkün olduğu kadar daraltılmasına yönelik önemli bir araca dönüşür. Özetle paylaşanı artırmak için paylaşanları azaltma şiarı bunu gerçekleştirmeye yarayacak ötekileştirme araçlarına ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacı gidermek için ise “kimlikler ve kimliklemeler” oldukça işlevseldir. Gerek Foucault’cu anlamda bilgi gerek unutturulan,¹² yeniden yaratılan, icat edilen, manipüle edilen tarih, gerekse önemli bir motor görevi gören çoğunluğun tahakkümü üzerinden bu ilişki sistemleri geliştirilir ve sürdürülür. Türkiye toplumsal-siyasal alanında kamusal ve özel değerlerin paylaşımında yukarıda değinilen egemen konumda bulunan grupların öteki üretme, icat etmede son dönemlerde oldukça görünür olan memleketi kullandıkları düşünülmektedir. Burada bahsedilen memleketin etno-dinsel, ideolojik bir imleme görevi gördüğü dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Bir sonraki bölümde bu durumu kanıtlar sahaya ilişkin yapılan bazı çalışmalara değinilecektir.

Bir Kimlik ve/veya Sermaye Olarak Memleket

Nobel iktisat ödülü sahibi olan ve biyografisi dolayısıyla “kimlik meseleleri” ni çokça deneyimlemiş Amartya Sen’e (2006, s. önsöz) göre; kimliği insanın kendisine özdeş olması fikrinden, belli bir gruba mensup başka insanlarla paylaşılmasına kaydırdığımızda karmaşıklık artar ve aslında günümüz sosyo-politik meselelerinin birçoğu farklı grupları ilgilendiren, birbiriyle bağdaşmaz kimliklerin çatışan iddiaları etrafında dönmektedir çünkü insanların düşünceleri ve eylemleri kimlik kavramının çok yönlü etkisi altındadır ve toplumsal şiddetin birçok türü kimliklerimiz üzerinde tercih hakkımız olmadığına ilişkin yaygın algıdan kaynaklanmaktadır. Sen’in kimliğe ilişkin diğer önemli vurgusu ise bu araştırmanın da odaklandığı konuya işaret etmesi açısından önemlidir. Sen’e (a.g.e., s. 1) göre; “kimlik duygusu sadece gurur ve neşe kaynağı değil, aynı zamanda güç ve güven kaynağı da olabilir.”

Aslında bu meselelerin temel kaynağı olabilecek eşitsizlikleri ve bu dolayısıyla ortaya çıkan sorunları ulus kimliği ile ilişkilendiren M. Walzer, modern ulus-devletin tek kültürlülüğü ve bu dolayısıyla görece eşitliği sağlama iddiasının tam anlamıyla gerçekleşmediği ve gerçekleşmesinin zor olduğuna dikkat çeker (1994, s. 102). Walzer’e (a.g.y) göre: “şüphesiz devlet tarafsızlığı çoğu zaman ikiyüzlü (...) her zaman eksiktir. Bazı milliyetler ya da toplumsal birlikler veya kültürel topluluklar, diğerlerinden daha fazla risk altındadır. (...) Bu insanlar için hayatta kalmak, diğerleri için olduğundan daha büyük bir sorundur” ve bu risk bazılarının yurttaşlığını kolaylaştırırken bazılarının yurttaşlığını zorlaştırır (a.g.y.).

Topluma gömülü eşitsizliklerin süregitmesine distopik bir eserle meritokrasi eleştirisi üzerinden değinen Young da Bourdieu’nun sosyo-kültürel sermayeler üzerinden kısmen kalıtsal kısmen ilişkisel eşitsizliklere dikkat çekmesi gibi, toplum içinde belirli alt sınıflara/gruplara eğitimin, sınıflar arası dikey geçişkenlik sağlayarak eşitliği sağlayabileceği tezinin aldatıcılığına dikkat çekmektedir. Young’a (1958) göre toplumda öyle kökleşmiş yapılar vardır ki, liberal eşitlik anlayışından sökün eden meritokrasi bunları kıramaz ve 1870 ile 2033 arasında bir toplumsal paylaşımında çoğu alanlar ve azla yetinenlerde hiçbir değişiklik olmayacaktır.

Türkiye toplumu birçok farklı topluluğunu farklı motivasyonlarla mücadele halinde olduğu sosyolojik bir vahaya benzetilebilir. Görülenle gerçeğin aynı olmamasının bilimi doğurduğuna¹³ veya “nasıl oluyor da toplumsal hayatta olaylar bu şekilde oluyor da başka bir şekilde olmuyor? un araştırılmasını¹⁴” şiar edinen bir sosyologa bu mecra akademik tatmin anlamında oldukça büyük

ödülleri vaat etmektedir. Bu bağlamda sosyoloji biliminin kavram ve kavram setleri, toplumsal anlamaya çalışmak ve açıklamak için araştırmacıların işlerini oldukça kolaylaştırır. Kimlikler ve kimliklemeler de Türkiye toplumsalını anlamak ve siyasalını billurlaştırmak için oldukça önemli bir anlam şemasıdır. Aslında Türkiye’de gerek evliliklerden, ticarete, gündelik ilişkilerde gerekse daha makro düzey yapısal siyasal ilişkilerde¹⁵ “memleketin” işlevi ortalama herkes için deneyimlenmiş bir toplumsal ilişki formudur¹⁶. Bu enstrüman (kimlik-ler) siyaset ve siyasiler açısından da oldukça işlevseldir. Öyle ki Kurtoğlu’nun da (2005, s. 29) ifade ettiği gibi;

[Türkiye’de] memleket kurgusu üzerinden geliştirilen toplumsal ilişkilerin ve kimliklerin, makro siyasal yapılanmalar ve mikro-sosyolojik oluşumlarla; mikro-sosyolojik oluşumların da makro siyasal yapılanmalar ve kimlik oluşumuyla yakından ilişkisi vardır. Bir başka ifadeyle, hemşeriliğe dayalı kimlikler, mikro-sosyolojik hayatın yanı sıra ve ötesinde, doğrudan ve dolaylı olarak makro siyasal düzen ve yapılanmalarla ilişkilidirler.

Bu toplumsal/siyasal ilişkilerde önemli bir anlam şemasına dönüşmüş olan bir *kimlik* veya *sermaye* olarak *memleket* hem kültürel/geleneksel boyutuyla hem de gündelik çıkar temelli ilişkilerde ve işleyişte oldukça işlevsel bir role sahiptir. Zaten Weber’inde ifade ettiği üzere “toplumsal ilişkiler gelenekle ve avantajın maddi olarak hesaplanmasıyla yönetilirler” (1922, s. 213).

Şanslı veya Şanssız Memleket Kimliğine Sahip Olmak

İktidar partisinden önemli bir kişi parti içi bir toplantıdaki oldukça “samimi” konuşmasında Türkiye’deki güncel siyasal işleyiş; “(Türkiye’de) siyaseti Trabzonlular temsil ediyor, Karadenizliler¹⁷... Yani bir imam hatipli olacaksın bir de Trabzonlu. Makam sahibi olmak için...”¹⁸ diye özetliyordu. Aslında Türkiye siyasal tarihinde *memleketlerin ideolojik kimliklendirilmeleri* yeni bir şey değildir. Öyle ki 1960’lı yıllarda ideolojik olarak iktidara yakın olduğu için ilçe iken il yapılan veya tersi olduğu için ilden ilçeye “düşürülen” yerler dahi vardır¹⁹. Benzer bir duruma ilişkin daha yakın zamanlı bir örnek ise 2016 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın il olan Hakkâri ve Şırnak’ın ilçe, ilçe olan Cizre ve Silopi’nin il olacağını açıklaması ve hatta bununla ilgili kanun teklifinin Meclise sunulması ancak sonrasında bundan vazgeçilmesidir (aa. com.tr, 2022). Aslında tarihsel ve siyasal bir değerlendirme ile bu durumun basit, masum bir teritoryal aidiyet veya geçici, dönemsel bir siyasal tutum olmadığı anlaşılabilir.

Türkiye’de kamu istihdamında kayırmacılık ilişkilerini, -kamuya istihdam süreçlerinde mülakat, güvenlik soruşturması gibi muğlak, subjektif, şeffaf olmayan uygulamaların olması dolayısıyla- kaymakam, hâkim/savcı, müfettiş gibi pozisyonlar üzerinden araştırdığı çalışmasında Özel (2021), *yapısal/kurumsal kayırmacılık* olarak adlandırdığı bir kayırmacılık şeklinden bahsetmektedir. Amerika’da 1960’lı yıllardaki beyazlık çalışmaları sırasında Ture ve Hamilton’un bireysel/kurumsal ırkçılık²⁰ kavramsallaştırmasından esinlenen bu tanımlama; Türkiye’de etno-mezhepsel²¹ bir çekirdekten sökün eden ve bu dolayısıyla şekillenen bir ideolojiyi imleyen²² ve memleket(ler) üzerinden kristalize olan görece soyut, kimi zaman faydalananların da farkında olmadığı ama yararlandığı bir ayrıcalık/kayırmacılık olgu ve/veya algısına işaret etmektedir. Kimlik ve hemşehricilik gibi dayanışma ilişkileri konusunda Ayata ve yine hemşehricilik konusunda çalışmaları olan Kurtoğlu da daha çok teritoryal bir aidiyeti imlese de memleketin (hemşehricilik) aynı il, ilçe ya da bölgeden olmayı, aynı mezhebe, dine, etnik kökene mensup olmayı, aynı dili konuşmayı da gösterdiğine dikkat çekmektedirler (Ayata, 1991 ve 1997; Kurtoğlu, 2004 ve 2005). Hatta Kurtoğlu’na (2004, s. 48) göre hemşehricilik bağı, ortak bir etnisite olarak da görülebilir.

Eleştirel bir perspektifle yürütülen Özel’in bu nitel çalışmasının sahaya ilişkin bazı verileri, soyut bir anlamlandırma ve ötekileştirme olan kimliği billurlaştırması açısından oldukça önemlidir. Örneğin, 25 yaşında bir kadın olan, Avukat ve 4 kez Hâkim/Savcılık mülakat sınavlarında elenmiş OD 2/İ tam da bunu tarif etmektedir (Özel, 2021, s. 83):

Ben mekân değil, hani şu an baktığımız zaman, mekânın değil de mevcut durumların etkili olduğunu düşünüyorum. Yoksa doğu, batı, il, hangi nerde yaşadığın değil yani, [kentin] siyasi durumu yani. Mesela Konya’da olsan kesin kazanırsın. Konyalı bütün arkadaşlarım hâkim oldu çünkü. Ben de orda okuduğum için, yani oranın bir şeyi var.

Araştırma sırasında katılımcıların önemli bir kısmı -durumun mağduru olduğunu düşünenlerin tamamı- bahse konu atamalarda memleket olgusunun etkinliğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda “şanssız memleketlere” ilişkin tespitler, bu memleketlerin etno-dinsel/mezhepsel yapısı dikkate alındığında daha iyi anlaşılmaktadır. 41 yaşında bir kadın olan, Avukat ve üç kez hâkim/savcılık mülakatlarından elenmiş OD 2/H ve 39 yaşında bir kadın olan yine Avukat ve mülakatlarda 7 kez elenmiş OD 2/A bu “memleketlere” ilişkin şunları ifade etmektedirler:

Ben de bazı illerin ayrı olduğunu düşünüyorum. Yani bir Hakkâri ile Malatya'nın şansının aynı olmadığını düşünüyorum.

Mesela Tuncelilinin doğuştan getirdiği bir dezavantajı var, sadece o, genel olarak mezhep problem olacaktır.

Çalışmanın “şanslı memleketlere” ya da yüksek bir “memleket sermayesine” sahip kişilere ilişkin verileri de aslında “şanssız memleketlerin” etno-dinsel/mezhepsel, ideolojik “ötekisini” imlemesi açısından dikkat çekicidir. Örneğin 26 yaşında, siyasal bilgiler mezunu ve 2 kez mülakatlardan elenmiş bir erkek olan G6 ve özellikle kendisi de “şanslı” olduğunun farkında olan 26 yaşında, avukat ve iki kez mülakatlardan elenmiş olan G8'in ifadeleri bunu kanıtlar niteliktedir.

Karadenizliler için artık [referans'a] ihtiyaç yok. Adam zaten gittiği her yerin müdürü, başkanı Karadenizli yani referans aramıyor, ihtiyacı yok. Yani adam gidiyor mesela Adalet Bakanlığına girecek, bakan yardımcılarında biri mutlaka Karadenizli oluyor. Niye Karadeniz'i seçiyorlar, milliyetçi, itaatkâr bir millet yani. (...) Benim böyle iyi bir yerlere gelen dört beş tane arkadaşım var hepsi Karadenizli.

Ben Trabzonluyum. (...) Evet, genelde Karadenizli olan insanlar da arkadaşlarım da kazandı. Ben numunelik de olabilirim. Karadenizli olup benim bildiğim [atanmayan] yok. Doğulu arkadaşlarım var onların da genelde yine çoğu geçti [yazılı sınavı kastediyor] ama genelde elenenler Doğulu olarak daha fazla oluyor. Karadenizli ve İç Anadolu daha fazla oluyor kazanan. Konya, Yozgat...

Aslında her ne kadar genellikle doğrudan bir memleket göstereni olmasa da sosyolojik anlamda daha *kapalı gruplara* işaret eden, Türkiye vatandaşı olan gayri-müslim kişilere ilişkin yapılan saha çalışmaları da bu ayırım/ötekileştirme veya öte taraftan ayrıcalığın; -çoğunlukçu- demokrasinin zayıf karnı dolayısıyla çoğunluğun temsilcileri olarak kamu gücünü elinde bulunduranlar eliyle nasıl kadim kurumsal bir “geleneğe” dönüştüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye’de milliyetçilik kavramını bugünün koşulları içerisinde hem zamansal hem de mekânsal gelişimini sosyolojik bir bakış açısıyla ele almayı, kavramın toplumsal kesimler düzeyindeki anlamlarına inmeyi amaçladıkları çalışmalarında Kentel ve arkadaşlarının (2009, s. 15), 2007 yılında yayınlanan çalışmalarındaki bazı veriler bu konuda oldukça fikir vericidir. Örneğin

Hatay’da yaşayan Hıristiyan, Arap, T.C. vatandaşı, 56 yaşındaki Corc (a.g.e., s. 65) toplumsal/siyasal konum algısını (kimlik) aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

Ben mesela ‘Hıristiyan’ım’ demem, ‘Samandağlıyım’ derim; Samandağlıyım. Kökenlerimize kadar indiğimizde putperest, Hıristiyanlığı sonradan kabul eden putperest, ama yerleşik, buranın yerleşik toplumlarından. Tabii yüzde yüz doğruluğu tespit edilen bir şey değil ama öyle. Biz buradayız ama biraz kolumuz kanadımız kırık. Devlet bizim değil; millet de bizim değil.

Benzer bir veri de Caymaz’ın (2008, s. 99) *Türkiye’de Vatandaşlık: Resmî İdeoloji ve Yansımaları* isimli çalışmasındaki Ermeni asıllı Türkiye vatandaşına aittir;

Ermeni asıllı bir Türkiye vatandaşıyım; İstanbul’da benim gibi aşağı yukarı 60 bin kişi yaşıyor. Hepimiz de zamanı geldiğinde gururla askerliğimizi yaparız. İstiklal marşı çaldığında tüylerim diken diken olur, gururlanırım; ama isterdim ki çok daha değişik boyutlarda haklarım olsun. Bugün otuz sene önce Almanya’ya göç eden Türk vatandaşı, belediyede, bir devlet dairesinde çalışabiliyorsa, 2 bin yıldır bu topraklarda isem “ben niye çalışmayayım?” diye bazen kendime sorduğum olur. Ben niye bir yüzbaşı olamayayım?

“Ulus-devletin homojenlik projesini sorunlu olarak algılayan farklı toplumsal kesimlerin talepleri ile yurttaşlık ilişkisini anlamayı”, etno-dinsel anlamda kozmopolit bir il olan Çorum örneği üzerinden nitel bir çalışmayla inceleyen Uçar (2008, s. 8) ise; ulus devletin ulus projesinin başarılı olamadığı alanlarda, yurttaşlarına yönelik farklı muamelelerin gündeme geldiği ve bu ayrımcı muamelelerin daha çok etnik, mezhepsel, yöresel, cinsiyete dayalı “kimlik” farklılıklarına dayandırıldığına dikkat çekmektedir. Uçar’a göre bu durum yurttaşlar tarafından sorun edilmekte ve ulus-altı enformel (memleket/hemşehricilik gibi) aidiyetlere yönelinmektedir.

Aslında Türkiye’de imtiyazlı olmak veya başka açıdan ötekileştirilmişlik konusunda yapılan çalışmalar çoğaltılabilir²³. Ancak Türkiye’nin etnik anlamda en “çoğunluktaki azınlığı” denebilecek ülkenin doğusunda yaşayan ve buradan “Anadolu’nun en batısındaki” ili İzmir’e çeşitli gerekçelerle göç eden veya göç etmek zorunda kalan bireyler üzerine yapılan Turgut ve Çelik’in (2021) çalışması²⁴, gençler üzerinden ve eğitim kurumlarında yapılması dolayısıyla değişmeyen olgu ve/veya algıları göstermesi açısından önemlidir.

“Sıradan Kürt gençlerinin azınlıkta oldukları kentsel alanda ve özellikle okul kontekstinde, etnik kimliklerine iliştilirilmiş damgayla başa çıkma stratejilerini anlamayı” amaçladığı çalışmasında Turgut (2021, s. 98), milliyetçi diskurun yeniden üretildiği okul ortamında bir nitel saha çalışması gerçekleştirmiştir. Sahanın bulguları yukarıda değinilen etnik bir imlemeyi billurlaştırın memleket algısı konusunda oldukça çarpıcıdır. Örneğin ülkenin doğusundan İzmir’e göç etmiş bir aileden olan lise öğrencisi bir kadın olarak Eylem’in deneyimi bunu göstermesi açısından önemlidir (a.g.e., s. 99).

Mesela bir öğretmenle samimiyet kuruyorsunuz sonra sizin nereli olduğunuzu soruyor söylüyorsunuz sonra o öğretmen sizden soğuyor. Bildiğiniz soğuyor! Aklında ne kurguluyorsa sizden uzaklaşıyor.

Başka bir öğrencinin, Diyarbakırlı olan aynı lisedeki arkadaşına ilişkin deneyimi de memleket üzerinden görünürleşen damga ve algıyı göstermektedir (a.g.e., s. 91);

Diyarbakırlı bir arkadaş var. Diğer bir arkadaş hocaya hocam buna bir şey demeyin Diyarbakırlı bu molotof atar diyor. Hâlbuki bu arkadaşın hiçbir şeyle alakası yok. Bir kavga oldu mu direkt ona yöneliyorlar, hemen onu çağırıyorlar idareye. (...) Uğraşıp dışlıyorlar insanı. Hiçbir şey yapmasan bile seni yargılayacaklar, yargılama meraklısı hepsi.

Aslında “doğulu gençlerin” çoğunun deneyimleri benzer olsa da bazı örnekler konunun daha iyi anlaşılması için önemli olabilir (a.g.e., s. 93-94);

Beni küçük düşürecek şeyler yaşandı. Birileri ile tanışyorsun, her şey normal. Memleketini söyleyince işler değişiyor. Bunun burada ne işi var diye düşünülüyor.

Turgut, -bu çalışmada memleket olarak tanımlanan durumu- “damga ve ayrımcılık deneyimlerinin stereotipleştirilmiş etnik göstergeler” (a.g.e, s. 152) üzerinden şekillendiğine dikkat çekmiştir.

Şanslı Bölgeler/Memleketlerin Türkiye Kamu Yönetimindeki Hegemonyası: Somut Bazı Veriler

Türkiye’de memleket üzerinden işlevselleştirilen ayrıştırma/ötekileştirme şeklindeki kamusal/siyasal işleyiş, özellikle Türkiye’deki yeni hükümet sistemi sonrasında daha net bir şekilde görünür olmuştur. Örneğin Türkiye’de oldukça önemli kamusal pozisyonlar olan bakan, bakan yardımcılığı ve valilik

(Büyükşehir Belediyelerindeki) pozisyonlarında bulunan kişilerin “bölge/memleket” aidiyetleri hakkında kamuya açık resmi internet sitelerinde yapılan bir veri taraması bile bunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir.²⁵

Bu pozisyonların seçilmesindeki neden gerek statü gerekse işlevsellik anlamında önemleri ve mevzuata göre atanma kriterleri²⁶ açısından neredeyse hiçbir kriter gerektirmeyişleridir. Bu durumun yol açtığı keyfilik bu araştırmamızın konusunu göstermeye dolaylı katkısı açısından önemlidir.

Türkiye’de yeni sistemine göre 17 bakan bulunmaktadır. Bunların; 7’si Karadeniz, 6’sı İç Anadolu, 2’si Akdeniz, biri Ege, biri Marmara ve biri Güney Doğu Anadolu bölgesindedir (tcgb.gov.tr, 2022).

Türkiye’de 62 bakan yardımcısı bulunmaktadır. Bunların; 21’i Karadeniz, 20’si İç Anadolu, 8’i Doğu Anadolu, 6’sı Marmara, 3’ü Güney Doğu Anadolu, 2’si Akdeniz bölgesindedir. Her bakanlığın resmi internet sitesinde nereli olduklarına dair bilgiler yer alsa da iki Bakan Yardımcısının nereli olduklarına dair bilgilere internet sitelerinde verilmemiştir (adalet.gov.tr, 2022).

46

Türkiye’de 30 büyükşehir valisinin; 11’i Karadeniz, 9’u İç Anadolu, 3’ü Marmara, 3’ü Güneydoğu Anadolu, 2’si Akdeniz ve 2’si Doğu Anadolu bölgesindedir (icisleri.gov.tr, 2022).

Bu pozisyonlar toplam 109 adettir. Bunların (iki kişinin bilgisine ulaşamadığı için 107 üzerinden) %36,4’ü Karadeniz, %32,7’si İç Anadolu, %10,2’si Doğu Anadolu, %9,3’ü Marmara, %6,5’i Güneydoğu Anadolu, %5,6’sı Akdeniz, %0,9’u Ege bölgesindedir.

Bu verilere göre, Türkiye’de en az nüfusa sahip bölge olan Karadeniz (%9) Türkiye’de oldukça önemli karar mekanizmalarını işgal eden kişilerin neredeyse yarısının “memleket”idir. Benzer durum İç Anadolu için de söylenebilir; nüfusun %15’ini oluşturan bölgeden kişiler de yaklaşık olarak bu pozisyonları işgal eden her üç kişiden biridir. Diğer bir deyişle Türkiye nüfusunun %24’ünü oluşturan bölgeler ülkede yönetim ve karar alma makamlarının yaklaşık %70’ini işgal etmektedirler. (tuik.gov.tr,2022; icisleri.gov.tr, 2022)

Seçim sonuçları üzerinden okunduğu zaman, Türkiye’deki etno-dinsel/mezhepsel ve ideolojik durumun Türkiye siyasetine yansımalarını net bir şekilde gösteren bu veriler yukarıda anlatılmaya çalışılan konunun sadece

toplumsal bir algı olmadığını göstermektedir. Özellikle somutlaştırılması etno/dinsel yapıya göre görece daha zor olan ideolojik/siyasi ayrımın/ötekileştirmenin Ege Bölgesi örneği üzerinden billurlaştığı görülmektedir. Türkiye siyasetine uzun yıllardır hâkim milliyetçi/muhafazakâr veya daha doğru bir ifadeyle popülist Türk-İslam sentezi şeklindeki siyasi anlayışın bu kadar netleşmiş bir görünümü oldukça çarpıcıdır. Öyle ki verilerde geçen Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgesine ait bulgular da ağırlıklı olarak aynı etno-dinsel/ideolojik görünümün hâkim olduğu Erzurum, Elâzığ gibi kentlerden olan kimselere aittir. Bahsedilen illerin/bölgelerin ideolojik/siyasal konum ve tutumlar için son genel seçim sonuçları oldukça açıklayıcıdır (ysk.gov.tr, 2022).

Buradaki bir diğer durum ise bu verilerin aynı zamanda Türkiye'deki kayırmacılık sorununun geldiği boyutları göstermesidir. Öyle ki Özel'e göre Türkiye'de kayırmacılık öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, onun *radikal kayırmacılık* olarak adlandırdığı ve belirli pozisyonlara istenilen kişileri/grupları getirmek ve/veya belirli kişiler/gruplar için yeni pozisyonlar yaratmak amacıyla artık yasal düzenlemeler yapılabilmektedir. Diğer bir kayırmacılık şekli ise yazarın *dışlayıcı/uç kayırmacılık* olarak adlandırdığı, belirli pozisyonlara istenilen kişileri getirebilmek için, o konumu hali hazırda işgal eden kişilerin mobing benzeri uygulamalarla tasfiye edilmeye çalışılmasıdır (2021, s. 64-97).

Ayata, ülkedeki “kimlikleri” (Kürt, Alevi, İslamcı/köktendinci) değerlendirdiği makalesinde, Türkiye'deki politika yapıcılara kimlikler ve bunların olası sosyo-politik sonuçları hakkında oldukça dikkat edilmesi gereken bir öneride bulunmuştur. Ayata'ya göre kimliklere yönelik olumlu ve bütünleştirici politikalar, politik ve kültürel alanlarla sınırlı kalmamalı, mutlaka bölgesel ve sınıf temelli eşitsizliklerin aşılmasını da sağlayacak önlemleri içermelidir (1997, s. 72). Ancak Türkiye'de artarak devam eden toplumsal kutuplaşma ve çatışmalar ve bunun Türkiye'ye sosyo-ekonomik yansımaları bu araştırmadaki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, bu önerilerin pek de dikkate alınmadığı görülebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Toplumsal ve siyasal olarak oldukça farklı kimlikleri ve motivasyonları barındıran Türkiye, sosyal bilimciler için oldukça önemli çalışma alanları/fırsatları sunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin siyasal, toplumsal, medyatik hatta akademik alanı ve dili, yeni kavramlar oluşturma, kavramlara yeni anlamlar yükleme, kavramların içini boşaltma hatta aynı kavramı tamamen zıt anlamına çevirebilmeye varabilecek derecede bir kaotik panayır yerini andırmaktadır.

Bu çalışmada aslında toplumsal bir aidiyet kategorisini ve bu dolayısıyla şekillenen ilişkisel süreçleri imleyen memleket kimliğinin Türkiye’deki yeri ve kazandığı güç anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Öyle ki Türkiye gibi bir imparatorluk bakiyesi üzerine şekillenmiş; belki de dünya tarihinde görülmemiş sert, keskin, ani rejim değişiklikleri yaşamış ve hatta yaşamaya devam eden²⁷ bir coğrafyada sosyal bilimlere ait bazı kavram ve kavram setlerini kullanarak analiz yapmak araştırmacıları zorlayabilir.

Türkiye’nin yakın ve uzak tarihe ilişkin sosyo-politik kırılmaları; görece dar bir coğrafyada etno-dinsel/mezhpsel, kültürel ve hatta politik olarak çeşitliliği ve bunun da bir sonucu olarak ideolojik farklılaşmaları ülkedeki siyasal işleyişi oldukça zorlaştırmaktadır denebilir. Öyle ki Türkiye’de Osmanlı’nın son dönemlerinden beri çözülemeyen oldukça önemli problemler vardır. Bu anomik toplumsal/siyasal durumun elbette ki karar vericiler üzerinde önemli etkileri olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Türkiye’de zaman değişse de aslında pek değişmeyen hâkim ideolojik otoritelerin yaklaşık yüz yılı aşkın bir süredir birçok sorunun yüzeysel olarak çözülmesi veya ertelenmesi şeklinde bir yol izlediği söylenebilir. Bunun sonucu olarak Türkiye’nin pek de demokratik olduğu söylenemeyecek siyasal partiler sistemi sonucunda, ağırlıklı olarak egemenlerin belirlediği karar vericiler sürekli yeni ötekiler yaratmak, var olanları düşmanlaştırmak için yeni yöntemler geliştirme konusunda da oldukça mahirdirler. Zaten Türkiye siyasal elitlerinde klientalist, nepotik ve/veya servete dayalı kalıtsal bir saltanatın varlığından da söz edilebilir.

Özellikle son yıllardaki düzensiz göçmenlerle daha da belirginleşen ama daha önceki dönemlerde de gerek iç gerekse dış göçlere sahne olmuş ve bu minvalde şekillenmiş bir coğrafya/toplum olan Türkiye aslında bir göçmenler ülkesidir. Göç sonrasında ortaya çıkan yabancılık, sert ulus devlet uygulamalarıyla birleşmiş ve bunun bir sonucu olarak -belki de bir sığınak olarak- belirli bir aidiyet ihtiyacı, hemşehriliği ve bu araştırmaya konu memleketi Türkiye’de bu kadar etkili kılmıştır denebilir. Ancak özellikle son yıllarda politik ilişkiler üzerinden şekillenen Türkiye siyaseti, memleketi sosyo-politik anlamda oldukça işlevsel bir enstrüman haline getirmiştir.²⁸

Gerek dünyadaki tarihsel örnekler gerekse Türkiye siyasi hayatında son yıllarda yaşananlar çok kültürlülüğün bir toplum ve/veya devlet açısından önemli bir olumlu işlevini de göstermektedir. Türkiye’de son yıllarda yaşanmaya başlayan siyasal yakınlaşmalar siyasi bir matematiğin/mekaniğin olduğu kadar buna imkân tanıyan bir tabanın da sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda çok kültürlülüğün, demokrasinin zayıf karnı

olarak nitelendirilebilecek popülist, totaliter, otoriter liderler/yönetimlerin ortaya çıkmasında bir emniyet supabı gibi görev gördüğü ve/veya görebileceği düşünülmektedir. Ancak kimlikler üzerinden klientalizm benzeri adaletsiz ve ötekileştirici uygulamalar, bahsedilen çok kültürlülüğün bu olumlu işlevini tersine de çevirebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada da değinilen verilerden hareketle Türkiye’de özellikle Karadenizliler üzerinden şekillenen tabandan gelen bir mikro milliyetçiliğin emareleri görünmeye başlanmıştır.

Türkiye toplumunun çeşitliliğinin ve zenginliğinin farkında olan karar vericilerin çok kültürlülüğü/çok kimlikliliği bir değer olarak görüp bu yönde politikalar geliştirmeleri, Türkiye siyasetindeki popüler deyimle söylemek gerekirse ülke açısından bir beka meselesidir.

Türkiye’de kısa vadede, kamusal kaynakların en önemlilerinden biri olarak görülen istihdam başta olmak üzere kaynakların dağıtımının adil, şeffaf normlara bağlanması gerekmektedir. Ancak mevcut durum ileriye dönük sonuçları olacak düzenlemeler yapılmasıyla düzeltilebilecek evreyi aşmış görünmektedir. Dolayısıyla “fırsatlarda ve sonuçlarda eşitliği” sağlamayı amaçlayan bakanlık benzeri bir kurumun kurulması ve bu kurumun, başta kadınlar olmak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsayacak, bölgesel adaletsizlikleri önleyecek planlar yapması ve bunun yanında kamusal kadrolardaki liyakatsiz kişileri de objektif, şeffaf kriterlerle belirlemesi ve kamusal pozisyonlardan uzaklaştırmasının elzem olduğu düşünülmektedir.

Tüm bunların sağlanabilmesi için, kapsayıcı, geniş yeni kimlik kafesleri yerine; karşısına ihtiyaç duymayan, akla ve tercihe dayalı, çoklu, akışkan kimliklerin kabulü ve bunu sağlayacak özgürlüklerin ve adil politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Eşitsizliğe yol açan kimliklerin kader olmadığı bir toplumsal yapının inşası mümkündür ve bunun için mücadele edilmelidir.

Dipnotlar

- 1 Sermaye kavramı burada ve bundan sonraki yerlerde Bourdieu’cu anlamda kullanılacaktır. Sermayeyi sosyolojik olarak değerlendiren Bourdieu kavramı ekonomideki anlamından bağımsız olarak, toplumsal gündelik hayatta/mücadelelerde failerin sahip olabileceği bir değer olarak kullanır. Bourdieu (1986); aslında kültürel sermayenin bir yansıması/tamamlayıcısı/genişlemesi durumu olarak değerlendirdiği sosyal sermaye kavramına diğer yazarlardan farklı olarak sınıf temelli olumsuz bir anlam

yükler. Bourdieu’ya göre, “bireylerin toplumsal alandaki konumları, onların göreceli sermayelerinin (ekonomik, kültürel, sosyal) büyüklüğü ve miktarı ile amaçlarına ulaşmak için benimsedikleri *stratejiler* tarafından” şekillenmektedir (Field, 2003, s. 14). Bu bağlamda Bourdieu’ya (1986, s. 241) göre, “nesnel veya öznel yapılara kaydedilmiş bir güç ve aynı zamanda toplumsal dünyaya içkin düzenliliklerin altında yatan temel ilke” olarak *sermayeler*, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde önemli bir etkidir.

- 2 Konunun felsefi boyutu ile ilgili önemli bir bakış açısı ve çalışma için bkz. Heidegger, M. (1957).
- 3 Kimliğin psikolojideki anlamları için bkz. (Reber, 1985, s. 341; Stat, 2003, s. 79; Stratton ve Hayes, 1993, s. 90).
- 4 Bkz. Marx, K. (1963; 1977; 2010; 2013).
- 5 Ayrıca bkz. Weber, M. 1968 (1922).
- 6 İlişkisel süreçlere odaklanan Goffman’ın, bireylerin “karşılaşmaları” ve bunun sonuçları ile ilgili analizleri için bkz. Goffman, E. (1972).
- 7 Benzer ve bazen birbiri yerine kullanılan kavramlar olan “etnik grup” ve “ulus”un (nation) anlamlarının yaygın 12 dildeki karşılaştırılmaları aslında iki kavramın tüm dillerdeki tanımlamalarında aynı kavram setinin kullanıldığını göstermektedir (Baumann, 1999, s. 30-31).
- 8 Ulusların modernist çıkarlar çerçevesinde nasıl oluşturulduğunun derinlemesine analizi için Bkz; Anderson, B. (1983); Eriksen, T. (2010); Gellner, E. (1983).
- 9 Bkz. Hall, S. (2003 ve 1990).
- 10 Kimliklerin sabit, tözsel olmadığı sürekli bir değişim içinde olduklarına dair görece yeni yaklaşımlardan bir diğeri de Baumann’a aittir. Ona göre (2022, s. 64); “Hayatın akışkan modern sahnesinde kimlikler, müphemliğin belki de en yaygın, en akut, en derinden hissedilen ve en zahmetli tecessümleridir.”
- 11 Kimliğin (Identity) semantik olarak sosyal bilimlerde nasıl ortaya çıktığı ve ne şekillerde kullanıldığının tarihsel bir analizi için bkz. (Gleason, 1983).

- 12 Bkz. Nora, P. (1996).
- 13 Marks'a atfedilen "Görünen gerçek olsaydı bilime gerek kalmazdı" sözünden hareketle.
- 14 Bourdieu ile "Sociology is a Martial Art" isimli belgesel (vimeo, 2022).
- 15 Türkiye'nin son yirmi yılında hâkim iktidarın oluşum ve işleyişinde hemşericilik/memleket gibi ağların nasıl mobilize edildiğine de değinen bir çalışma için bkz. Doğan, S. (2016).
- 16 Toplumsal ve siyasal olarak bir ülke içerisindeki teritoryal belirli yerleşim yerlerine belirli anlamlar yüklenmesi aslında ülkelerin toplumsal yapısının homojenliği veya diğer açıdan Orta Doğu ülkelerinin çoğu gibi heterojenliği ile açıklanabilir. Bu anlamda bu iki farklı ülke tipini deneyimlemiş önemli bir tarihçi olan B. Lewisin otobiyografisi de denebilecek "Notes On A Century" çalışmasındaki sözleri durumu örnekleyebilir; "İngiltere'de insanlar nadiren nerede doğduğunuzu sorarlar (...) Fakat Amerika'da her zaman, her tür farklı durum ve şart altında nerede doğduğunuzu öğrenmek isterler." (2012, s. 7-8)
- 17 Yukarıda alıntılanan Renan'ın ulus bilincini "unutmak"la ilişkilendiren tanımlamasına nazire yaparcasına aslında etno-dinsel ve sosyo-kültürel anlamda Türkiye genelinden oldukça farklı bir coğrafyayı ve toplumu içeren Karadeniz Bölgesi, gerek Türkiye'deki seçim sonuçlarının gösterdiği şekliyle gerekse bu çalışmada aşağıda değinilecek veriler dikkate alındığında hâkim sağ/muhafazakâr, Türk-İslam sentezcisi ideolojiye en uzak olması beklenen coğrafyadır. Ancak durumun öyle olmamasının sebebi olarak -Renan'a atıfla- bu bölge insanın kolay/çabuk unuttuğu gibi bir çıkarım da bulunulabilir. Karadeniz Bölgesinin tarihsel olarak etno-dinsel ve kültürel çeşitliliğine ilişkin bkz. Breyer, A. (1966) ve (1967); Meeker, M. E. (2009).
- 18 Yücel Yılmaz'ın konuşmasıyla ilgili haber için bkz. (memurlar.net, 2020).
- 19 Bkz. Erdoğan, H. ve Pişkin, Ç. (2020).
- 20 Ture ve Hamilton'a (1967, s. 3-4) göre, "ırkçılık hem açık hem gizlidir (*overt and covert*). Bu birbiriyle ilişkili iki form; bireysel (*individual*) siyahlara karşı bireysel olarak hareket eden beyazlar ve topluluk (*community*) olarak siyahlara karşı topluluk olarak hareket eden beyazlar şeklindedir. Yazarlar, bunu *bireysel ırkçılık ve kurumsal ırkçılık (individual racism and*

institutional racism) olarak adlandırmışlardır. Birincisi (bireysel), öldürme, yaralama, mala zarar gibi bireylerin açık eylemlerinden oluşur iken; ikinci (yapısal) tür daha az açık, incelikli (*subtle*) ve eylemleri yapanlar açısından daha belirsizdir ancak insan yaşamı açısından daha az yakıcı değildir. Topluma yerleşmiş ve saygın güçlerin işleyişinden kaynaklanan ikinci tür, aleni olmamasından dolayı toplumsal anlamda daha az kınanır (*condemnation*). Kurumsal ırkçılıkta, üstün grup pozisyonu anlayışı (*sense*) hâkimdir. Bu anlayışa göre beyazlar siyahlardan daha iyidir ve siyahlar beyazlara bağlı olmalıdır (*subordinated*).

21 Aslında etni kelimesinin etimolojik kökeni kavramın ilk kullanımlarının veya kimliklerin ilk siyasallaşmaları diyebileceğimiz şeklinin inançlar üzerinden -tıpkı Osmanlıda’da Müslim/gayrimüslim ayrımı/aidiyeti gibi- gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Daha sonraları ulus devlet paradigmasıyla bu tanımlama/kimliklemeye “ırk”ın da eklenildiği hem Türkiye’nin hem de bazı Avrupa ülkelerinin deneyimleri üzerinden okunabilmektedir. Oxford İngilizce Sözlüğüne göre “ethnic” kelimesi; “Geç Orta İngilizce’de, Hıristiyan ya da Yahudi inancına sahip olmayan bir kişiyi ifade eder ve Yunanca *ethnikos* yani ‘kâfir’ kelimesinden türetilmiştir.” (Oxford, 2022)

22 Aynı kavramlar üzerinden Türkiye’deki ırkçılığı analiz eden bir çalışma için bkz. Ünlü, B. (2018).

23 Bazı çalışmalar için bkz. Brink-Danan, M. (2012); Ritter, L. Ve Sivaslian, M. (2013); Akgönül, S. (2012); Türker, N.(2015).

24 Benzer bir çalışma için bkz. Koçoğlu, Y. (2004).

25 Aslında bu veriler içerisinde en çarpıcısı ve en büyük gaspı gösteren veri kadınlara ilişkin olanıdır. Öyleki bahse konu 109 kamusal pozisyondan sadece dördü kadındır. Bunlar da bir aile bakanı ve üç bakan yardımcısıdır.

26 Bahse konu kadroların atama usulleri ve atanma kriterleri incelendiğinde; 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3 sayılı “Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” uyarınca, bakan yardımcıları ve valiler Cumhurbaşkanlığı kararı ile atanırlar. Anılan kararnameye göre Bakan yard. ve vali olarak atanabilmek için aranan şartlar; en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olmak, kamuda ve/veya sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmak kaydıyla uluslararası kuruluşlar ile

özel sektörde veya serbest olarak en az beş yıl çalışmış olmaktır. Bakanlar ise, Anayasanın 104. ve 106. maddelerine göre, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır (mevzuat.gov.tr, 2022).

27 Türkiye toplumu/siyaseti son yüzyıla; 1923 Cumhuriyet Devrim-leri ve tek parti iktidarı, 1946 çok partili hayata geçiş, 2017 “yeni” Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişi ve birkaç darbeyi sığdırmıştır.

28 Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise sosyolojik olarak *açık/kapalı grup* kavramıdır. Türkiye’nin son yirmi yılında kamusal kaynakların paylaşımında ayrıcalık için önceleri daha “açık” gruplar olan “cemaat” banzeri ağlara aidiyet ve/veya beden üzerinden sergilenebelin sembolik göstergeler ve/veya performatif olarak sergilenebilecek (ibadet, toplantılar, söylemler gibi) ideolojik aidiyetler; zamanla paylaşılanın azalması ve/veya paylaşının artmasıyla, “kapalılaştırılmış” ya da memleket örneğinde olduğu gibi doğası gereği *kapalı* olan bir forma evrilmiştir denebilir.

Kaynakça

aa.com.tr. (2022). “15-temmuz darbe girişimi; yuksekova ve cizre il oluyor” <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yuksekova-ve-cizre-il-oluyor/619936>, (15/07/2022).

adalet.gov.tr. (2022). <https://www.adalet.gov.tr/zekeriya-birkan>, (08.07.2022).

Ahmed, S. (2014). *The Cultural Politics of Emotion* (NED-New edition, 2). Edinburgh University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g09x4q>

Akgönül, S. (2012). *Türkiye rumları: ulus-devlet çağından küreselleşme çağına bir azınlığın yok oluş süreci*, Çev. Ceylan Gürman, İletişim: İstanbul

Anderson, B. (1983). *Imagined communities, reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso

Ayata, A. (1991), Gecekonduarda kimlik sorunu, dayanışma örüntüleri ve hemşehrilik, *Toplum ve Bilim*, S. 51/52, 89-101.

Ayata, A. (1997). The emergence of identity politics in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 17, 59-73 doi:10.1017/S0896634600002752

- Baumann, G. (1999). *The multicultural riddle*. London: Routledge
- Baumann, Z. (2004). *Identity. conversations with benedetto vecchi*. Cambridge: Polity
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (Editör). *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bryer, A. (1966). Some notes on the Laz and Tzan (I), *Bedi Kartlisa*, C: 21–22, 174–195.
- Bryer, A. (1967). Some notes on the Laz and Tzan (II), *Bedi Kartlisa*, C: 23–24, 161–168.
- Brink-Danan, M. (2012). *Jewish life in twenty-first-century Turkey: the other side of tolerance*. Indiana University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt16gz6g1>
- Brinkerhoff, Derick. W. & Arthur A. Goldsmith (2002). *Clientelism, Patrimonialism and Democratic governance: an overview and framework for assessment and programming*.
- Doğan, S. (2016). *Mahalledeki akp, parti işleyişi, taban mobilizasyonu ve siyasal yabancılaşma*. İstanbul: İletişim.
- Erdoğan, H. ve Pişkin, Ç. (2020). Demokrat parti dönemi iktidar-muhalefet çekişmesinin bir ürünü: Nevşehir’in il, Kırşehir’in ilçe olması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 577-590.
- Eriksen, T. H. (2010). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183h0h1>
- Erikson, H. E. (1950). *Childhood and society*. New York: W. W. Norton.
- Field, J. (2003). *Social capital*. London: Routledge.
- Foote, N. N. (1951). Identification as the basis for a theory of motivation. *American Sociological Review*, 16(1), 14–21. <https://doi.org/10.2307/2087964>
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.

- Gleason, P. (1983). Identifying identity: a semantic history. *The Journal of American History*, 69(4), 910–931. <https://doi.org/10.2307/1901196>
- Goffman, E. (1968). *Stigma notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin.
- Goffman, E.(1972). *Encounters*. London: Penguin.
- Gürses, H. (2000) Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler, *Yeni bir sol tahayyül için içinde* (der. Tanıl Bora), Birikim Yayınları, İstanbul
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. J. Rutherford. *Identity: community, culture and difference* içinde. London: Lawrence and Wishart Pub.
- Hall, S. (2003). The Question of Cultural Identity. S. Hall, D. Held ve T. McGrew. *Modernity and its futures* içinde. Cambridge: Blackwell.
- Huntington, S. P. (1965). *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*. (Çev. E. Özbudun), *AÜHF Dergisi*, 22 (23), 55-107.
- Heidegger, M. (1957) 1969. *Identity and difference*, translated by J. Stambaugh. New York: Harper & Row.
- İbn Haldun. (2004), *Mukaddime 1*. (çev. Süleyman Uludağ). Üçüncü Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- icisleri.gov.tr, (2022). “valilikler” <https://www.icisleri.gov.tr/valilikler> (28.06.2022).
- icisleri.gov.tr, (2022). “turkiyenin-nufus-haritasi” <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi-10072021#:~:text=Marmara'y%C4%B1%2C%20267.637%20ki%C5%9Fi%20ile,ise%2088.511%20ile%20G%C3%BCneydo%C4%9Fu%20Anadolu> (28.06.2022)
- Kellner, D. (1992). Popular Culture and the Construction of Postmodern Identities, (Der) Scott Lash ve Jonathan Friedman, *Modernity and identity*, Oxford: Blackwell.
- Koçoğlu, Y. (2004). *Azınlık gençleri anlatıyor*, Metis: İstanbul

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve şehirde siyaset: Keçiören örneği*, İstanbul: İletişim.

Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler, *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue N°2- Hometown Organisations in Turkey, URL: <http://www.ejts.org/document375.html>

Lewis, B. (2012). *Notes on a century: reflections of a Middle East historian*. New York: Viking

memurlar.net. (2020). “makam-sahibi-olmak-icin-ya-imam-hatipli-ya-da-trabzonlu-olacaksin” <https://www.memurlar.net/haber/873915/makam-sahibi-olmak-icin-ya-imam-hatipli-ya-da-trabzonlu-olacaksin.html>, (02/12/2020)

Marx, K. (2010). A Contribution to the Critique of Political Economy. In: Sitton, J.F. (eds) *Marx today*. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9780230117457_5

Marx, K. (1963). *Theories of surplus-value*. (Translated by Emile Burns), Moscow: Progress Publishers.

Marx, K., Engels, F. 1875 (1970). *Marx/Engels selected works, volume three*, Moscow: Progress Publishers.

Marx, K. (1977). *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*. Moscow: Progress Publishers.

Meeker, M. E. (1971). The Black Sea Turks: some aspects of their ethnic and cultural background. *International Journal of Middle East Studies*, 2(4), 318–345.

mevzuat.gov.tr. (2022). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.3.pdf>, (16.07.2022)

Nora, P. (1996). *Realms of memory: rethinking the french past*, New York: Columbia University Press

Oxford, (2022). “identity” <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/identity?q=identity> (19.06.2022).

- Oxford, (2022). “ethnic” https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ethnic_2?q=ethnics (19.06.2022).
- Özel, M. (2021). Toplumsal ve siyasal bir ilişki tipi olarak kayırmacılık ve bazı yeni kavramsallaştırmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24 (3), 64-97. DOI: 10.18490/sosars.1014214
- Reber, S. A. (1985). *The penguin dictionary of psychology*, Penguin Books: London.
- Renan, E. (1882-2018). *What is a nation?: and other political writings*. New York: Columbia Uni.
- Ritter, L. Ve Sivaslian, M. (2013). *Kılıçartıkları: Türkiye'nin gizli ve müslümanlaşmış Ermenileri*, çev. Alev Er, Hırant Dink Vakfı Yayınları: İstanbul
- Sen, A. (2006). *Identity and violence: The illusion of destiny*. New York: W.W. Norton & Co
- Smith, A.D. (1986). *The ethnic origins of nations*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Smith, A.D. (1991) *National identity*, London: Penguin Books.
- Simmel, G. (1906). The Sociology of Secrecy and of Secret Societies. *American Journal of Sociology*, 11(4), 441–498. <http://www.jstor.org/stable/2762562>
- Simmel, G. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. (Trans. & Ed. Kurt H. Wolff). New York: Free Press
- Stat, A. D. (2003). *A student's dictionary of psychology*, Taylor and Francis: Hove.
- Stratton, P ve Hayes, N. (1993). *A student's dictionary of psychology*, Hodder Headline PLC: London.
- tccb.gov.tr, (2022). “kabine” <https://www.tccb.gov.tr/kabine/> (28.06.2022).

tuik.gov.tr, (2022). “Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari“ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500> (28.06.2022)

Ture. K. & Hamilton, C. V. (1967). *Black Power, the politics of liberation in America*, New York: A Division of Random House

Turgut, T. & Çelik, Ç. (2021). Kürt gençlerinin etnik sınırlar algısı ve damgayla başa çıkma stratejileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(3), 98-134.

Türker, N.(2015). *Vatanım yok memleketim var, İstanbul Rumları: mekân-bellek-ritüel*, İletişim: İstanbul

Uçar, M. (2008). *Ulusallıktan post-ulusallığa geçiş sürecinde enformel dayanışma ağları: Çorum örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ünlü, B. (2018). *Türklük sözleşmesi, oluşumu, işleyişi ve krizi*, Ankara: Dipnot

Young, M. (1958). *The rise of the meritocracy 1870-2033*. Middlsex: Penguin Books

YSK. (2022). <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>, Erişim tarihi: 01.07.2022

Vimeo (2022). <https://vimeo.com/92709274>, (25/08/2022)

Wallerstein, I. (1987). The Construction of Peoplehood: Racism, Nationalism, Ethnicity. *Sociological Forum*, 2(2), 373-388. <http://www.jstor.org/stable/684478>

Walzer, M. (1994). *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, ed. A. Gutmann, Princeton: Princeton University Press.

Weber, M. 1968 (1922). *Economy and society*. (Ed. G. Roth and C. Wittich), New York: Bedminster Press.

Weber, M. 1992 (1905). *The Protestant ethic and the spirit of Capitalism*, Translated by Talcott Parsons, London: Routledge.